

ОСТАННІ НОВИНИ

18.24 «Поворотка спогляди»: бездоганний стиль Кейт Міддлтон став тригером для Медан Маркл

18.13 Тільки почав закидати: режисер Потана на демонтаж його мена з «Алеґ» зорго» обурила мережу

18.09 Не кілограм: ексспертка назвала безпечну порцію черешні для дорослих і дітей

18.43 Рада значно підвищила зарплати поліцейським та ритуальникам

18.24 Тіне де Босселес стало відомо про плани Віктора Орбана

18.21 Адвокат Карпенко подав позов до Коломиєського про стягнення 4,4 млрд грн моральної компенсації за замахи на життя

18.05 Забули про оцет і соду: чим ефективно очистити

«Щоб бачили ціну своїй байдужості»: німецьких військовополонених і нацистів змусили дістати з ям тіла закатованих в'язнів концтабору й поховати

Лариса КРУПІНА, «ФАКТИ»

Наприкінці Другої світової **в'язні** гітлерівської Німеччини катастрофічно бракувало пального для танків і літаків, і нацисти гарячково шукали вихід. У Швабських Альпах геологи знайшли достатні запаси сланцю Posidonia, придатного для переробки на синтетичне палне. Терміново почали розробку сланцевої нафти. Так виник проєкт «Операция «Густеля» (Unternehmen Wüste).

Це було кодовою назвою промислового комплексу з десяти заводів, які стали зводити з вересня 1944 року в німецькій землі Баден-Вюртемберг, узабж запізничної лінії Тюбінген — Балінген — Ротвайль, Воскресніні загоми охорони нацистської партії (СС) і особисто Герман Герігін брали участь у проєкті. На будівництво дали два-чотири місяці. Крім хіміків, техніків, інженерів і будівельників, на кожному будмайданчику не вистачало ще близько 500 робітників. Вихід знайшовся швидко: на околицях тихих патріархальних містечок з тисячолітньою історією, унікальною природою та архітектурою, які надихали художників і поетів, стали швидко організовувати новенькі концтабори. А що? Одні іншому не завжажас.

«В Гестапівській тормі Neue Brettm жертву вибирали довільно й топили у ставку»

До одного з таких таборів масштабного паливного проєкту «Операция «Густеля» і потрапив Василь Володько з села Широка Долина Полтавської області. В Червоно армію дрібненького (160 см зросту) Василя не взяли, а евакуювати не встигли. І 17-річний хлопець разом з іншими комсомольцями став підлітково розкидати антрацитові листви та плитати на території окопаної з жовтня 1941 року Полтавщини. Його затримали та відправили на примусові роботи до Німеччини, на вугільні шахти в Саарбрюккен.

У травні 1944 року Вася утік з робочого табору. Його схопили й кинули в одну з «літломурих в'язниць» Neue Brettm, в тій самій землі Саарланд. Це була «розширена поліцейська торма» для чоловіків і жінок, де «відбували покарання» борці з нацизмом, французькі бранці, прем'ядни Радянського Союзу та Польщі, яких пригнали на примусові роботи, військовополонени різних країн.

— Мене помистили в «сточий бункер» розміром 50 см х 60 см і висотою два метри, — згадував Василь Володько. — Ні їжі, ні води, ні повітря, ні туалету. Випоржнювалися під себе. Багато хто божеволів. І навіть якщо ти не помирав у «сточному бункері», далі в тебе був шанс зробити це біля табірного ставка-резервуара для засиння пожежі.

У червні 1943 року Василя Володька вивезли на примусові роботи до Німеччини

Улюбленою розвагою гітлерівців було годинами ганяти в'язнів навколо ставка, навісивши на них мийки з цеглою, змушуючи стрибати «по-жаб'ячому». Тих, хто падав, били шлангами або кийками та втопували чобітьми в багноку, ламаючи хребці. Хтось з ув'язнених мав померти. Якщо всі залицьалися жини, жертву обирали довільно й топили у ставку. Якщо нещасний в останній відчайдушній спробі випіржав з води, його били дерев'яною жердинкою до понові.

“ **Читайте також:** **У росії виявили табір_де полонених українців «перевиховують» тортурами**

2004 року у своїй доповіді керівник Державного центру політичної просвіти землі Саар доктор Бурхад Йеллонек писав:

«78-річний українець Василь Володько, колишній бранець, котрий пережив ці трагічні події, за словами репортера, який випадково його зустрів на території табору (жертв нацизму запрошували до Німеччини на меморіальні заходи. — Авт.), не міг пригадати ні ідальні на іншому боці вулиці, ні існування жіночого табору, але коли він дійшов до Löschtisch (ставка для засиння водою), про лривіс навпочинки, скрестив руки за головою та зробив кілька стрибків уперед. За який митт він задавав прізвисьце свого мучителя...»

«Коли в концтаборі когось страчували, усіх нас виганяли з бараків дивитися на агонію повішених»

Гестапівська в'язниця Neue Brettm, де українців багато років по тому вразив своєю розповіддю німецького репортера, була другим місцем його ув'язнення після робочого табору в Саарланді. Третім став штрафний табір Нацвайлер-Штрутгоф, за 50 кілометрів від Страубурга. Це був єдиний табір Франції нацистський концентраційний табір, найідахідніший з таборів Третього рейку.

— У Нацвайлері стояли дві шибенці. Коли когось страчували, всіх нас виганяли з бараків і ми мали дивитися на агонію повішених, і засвоювати урок, що з нами теж так буде, якщо щось зробимо не те, — згадував колишній в'язень.

Щоб будівництво паливних заводів для проєкту «Операция «Густеля» і робота на них йшла швидше, у Німеччині, на землі Баден-Вюртемберг, побудували філії Нацвайлера: Шомберг, Шорцінген, Дютмерген, Цейфенхан та інші, загалом сім таборів.

— Яюсь ми бамутували, манданчани, щоб естановити обладнання для виробництва ракет «Фау», — розповідав Василь Павлович журналістам. — Робота по колюю у воді. Ноги опухли. Відкрився ранн. Два тижні відлежав в ревірі, причисені для непрацездатних, де практично нас не лікували, але дозволяли не працювати. Потім нова робота — добувати зорючі сланці. Ми дробили їх, подавали терміново розкладанню і так добували палне для танків і літаків.

Одного разу хлопець зліптомнів і його з Нацвайлера відправили працювати на кухню у філію — концтабір Шомберг. Ледь одужав — знову повернули на фабрику з виробництва пального.

Перші шість місяців концтабором Шомберг командував Йозеф Сюз на прізвисько Зак-Зак — через його різку уривчасту манеру говорити. В'язнів Зак-Зак називав «чумними шикками на здоров'я тілах німецького народу» І ставився до них відлюдно. Від голоду, холоду, хвороб і торор ув'язнені понад 500 ур'язненків, тону кількість з'ясувати сьогодні неможливо. Решта таборів «Густеля» були антропи не кращими. Пізніше націонал-соціалісти визнали проєкт «Операция «Густеля» неефективним і нерентабельним. Загублені життя ув'язнених втратами не вважалися.

З табору Шомберг у жовтні 1944 року виснаженого, хворого Василя Володька відправили в Дахау.

Це був найстаріший концтабір нацистської Німеччини, який розпочав безперервну роботу з 1933 року, і де з 200 000 в'язнів заинули 41,5 тисячі осіб. Кажуть, на виборках 1933 року майже все населення Дахау, містечка неподалік від Мюнхена, проголосувало проти Гітлера. Фюрер затамував злість і, прийшовши до влади, віддав наказ побудувати поруч і містом табір смерті так, щоб жителі постійно відчували запах спалених тіл і бачили дим крематорію.

— У Дахау люди не втримували тортур. — згадував Василь Павлович. — Кидалися на дріт під струмом, вивалися в бараках. Це вважалося не так страшно, як медичні експерименти. Наприклад, людину зануровали у крижну ванну, не даючи їй виплисти, і практично потопельника в останню мить висмикували з води й кляли поміж двох ув'язнених жінок, які, за задумом «експериментаторів», мали своїми тілами відівержати труп. Оживе чи ні?

«У Дахау в бараку, розрахованому на 500 місць, жили 2000 осіб»

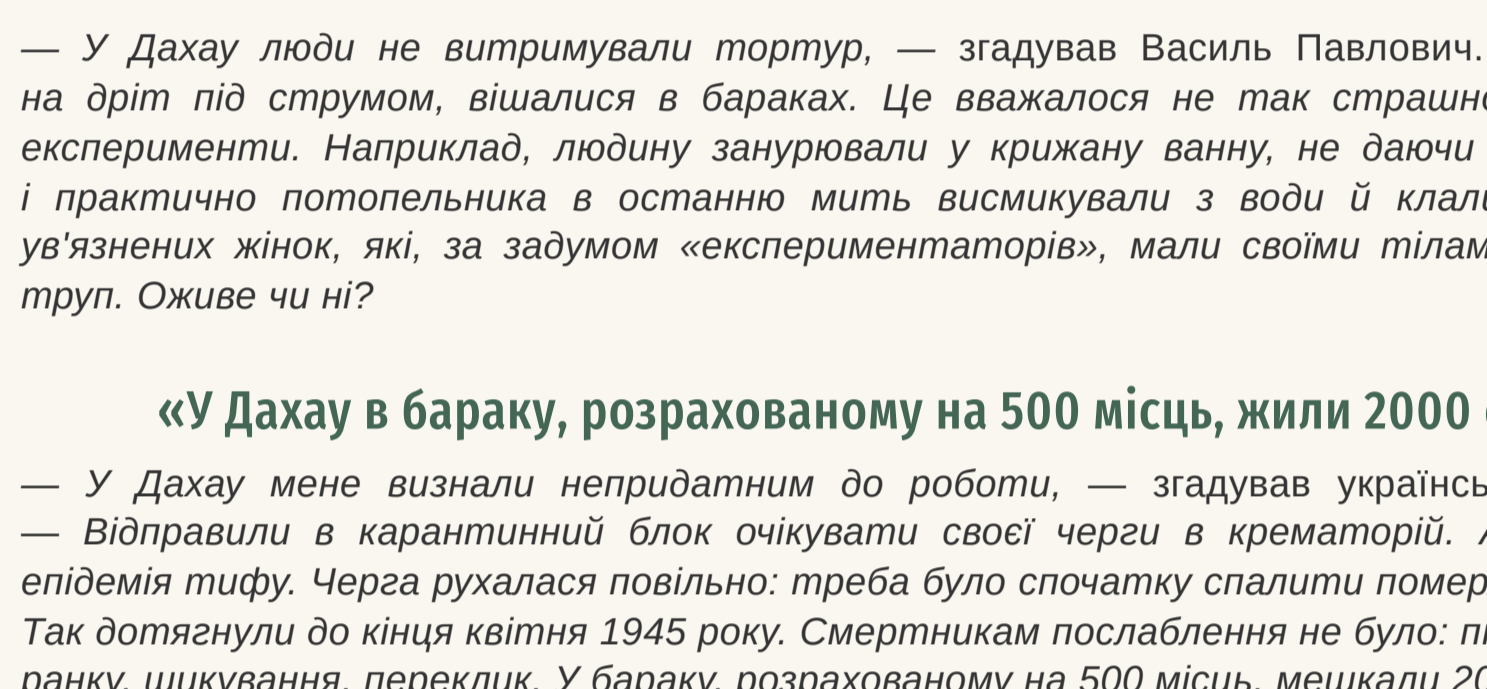
— У Дахау мене визнали непридатним до роботи, — згадував український бранець. — Відправили в «карбовий блок» окопавши своєї череди в крематорій. Але почалася епідемія тифу. Через рухалася повільно: треба було спочатку спалити померлих від тифу. Так дотягнули до кінця квітня 1945 року. Смертникам послаблення не було: підбом о п'ятій ранку, шиквання, перехлік. У бараку, розрахованому на 500 місць, мешкали 2000 осіб.

Наприкінці війни гітлерівці, намагаючись приховати сліди своїх злочинів, за три дні до визволення табору військами союзників, 26 квітня 1945 року, погнали в'язнів Дахау на «Марш смерті», переміщаючи їх до таборів усередині Німеччини. 7000 людей, на останньому подиху, рухалися на південь, до озера Тегернзее. Пройти треба було 80 кілометрів.

— Нас вели коли охороною з собаками, — розповідав Василь Павлович журналістам. - Сим тисяч скелетів, обтягнутих шкирою. Ми не іпи, піли з калюж. Під час «Маршу смерті» охоронці багатьох убили. Багато хто впав і вже не зміг піднятися. Я теж упав. Схоронець крикнув: «Ваштески!» («Вставай!»). Він було вже опустив приклад мені на голову, але в цей момент із жарити фобією вибігли німецькі диваки. Зупинилися як уполан та спали на нас дивитися. Це мене врятувало, він не став убивати при дітях. Вилявас підбірко далі, а я втрапив садовість... Не знаю, скільки так пролежав. А 1 травня мене підібрали американські солдати.

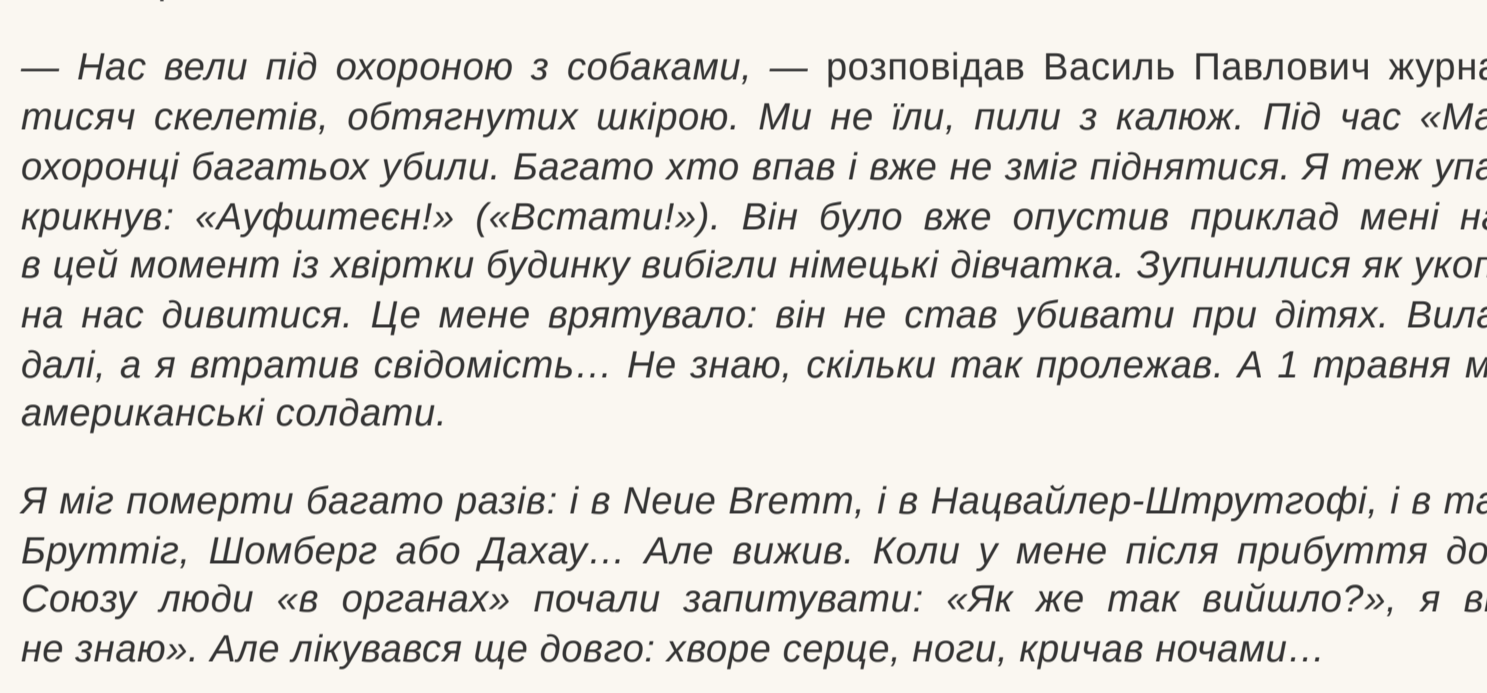
Я мів померти багато разів: і в Neue Brettm, і в Нацвайлер-Штрутгофі, і в таборах Кохем-Брумпті, Шомберг або Дахау... Але живих. Коли у мене після прибуття до Радянського Союзу люди в орванях почали запитувати: «Як же так вижило?», я відповів: «Сам не знаю». Але лікувався ще довго: хворе серце, носі, кричав ночами...

Після війни Василь Павлович працював телею. Закінчив Полтавський політінститут, а коли зрозумів, що це не його, пішов у Львівський політехнічний на спеціальність «Автоматистів». Одружився, народилася донька. Будував дороги по всьому Радянському Союзу, захистив дисертацію. Занятентував 15 винаходів і 30 наукових праць. Став автором книги «Використання в відходів виробництва полімерів у дорожньому будівництві» (1967 рік).

З 1968 до 1999 року працював у «ДерждорНД» завідувачем лабораторії, завідилом будівництва доріг з промислових відходів, провідним науковим співробітником.

«ДерждорНД», головна науково-дослідна установа України з питань будівництва, ремонту та утримання автомобільних і транспортних споруд, на своєму сайті називас Василя Володька видатним ученим, «легендою української дорожньої науки часів СРСР». У жовтні 2023 року йому виповнюється 99 років.

“ **Читайте також:** **«У кого починалися галюцинації, ті незабаром помричали»: в Києві відкрилася виставка про те, як окупанти майже місяць тримали у підвалі ціле село**

Німецькі військовополонені та члени нацистської партії розкривали теми закатованих в'язнів і укладали останки в труни

Тривалих час мого покаяння замовчувався: німці не горіли бажанням вирощити ганебні сторини своєї історії. У 1950-х роках у землі Баден-Вюртемберг, на місці колишніх сланцевих кар'єрів і фабрики, були посаджені ліси, і руїни заводських приміщень зникли з поля зору. Здавалося, зникне й пам'ять. Але на хвилі руху прихильників миру в 1980-х роках почали з'являтися регіональні ініціативи зі створення пам'ятників на місцях масових страч і короткострокового торору ув'язнених під час Другої світової війни. Це стало початком критичного осмислення нацистського минулого Німеччини.

5 травня 1985 року така ініціатива з'явилася і в Ротвайль, за підтримки фракції муніципальної ради Ротвайля, разом із мером. У результаті було організовано меморіальний комплекс у пам'ять про колишніх в'язнів концтаборів Шорцінген, Дютмерген і Шомберг. У квітні 1989 року меморіал відкрив. А 2005 року на пам'ятні австрії, куди було вправлено українських в'язнів з Польщі, колишнього Югославії, Швейцарії, Західної, Люксембурії, України, Угорщини, Німеччини, приїхав і Василь Павлович Володько, тепер уже відомий учений-винахідник, якому пощастило вижити після шести німецьких таборів.

...Ми йдемо Меморіальному скверу Екервальда через ділянку, на якій у 1944-45 роках розташовувалися сланцевий кар'єр та Екервальд. Бетонні блоки, водохвищія, цегляні стіни, фундаменти, стійки та шахти... Сумний життєвий шлях бранців можна простежити далі на місці колишнього концтабору та цвинтаря Шомберг, а помолитися за душі невинно об'ятих — у каліціці цвинтаря Шорцінген.

Ось уже багато років щороку в Ротвайль Меморіальна ініціатива «Екервальд» проводить тиждень пам'яті жертв нацизму. Виступають екскурсії у школи. Літописці, приїжджають родичи в'язнів, які вижили. Проходять екскурсії та зустрічі з групами. Політико преса. Цього разу промови виступили в гонорій про агресивну війну росії в Україні. Про те, що «жакхи лишинької війни надають їм розкрити поховання жертв таборів операції «Густеля». Немож прочиташи нові документи про проєкт «Густеля». Багатьох в'язнів повели в «Марш смерті». Пізніше відііли і померлилися і показали визволителям місця поховань.

Перше, що зробила французька окупаційна влада після закінчення війни, — вирішила гідно поховати убитих бранців. Для цього жителі навоколишніх населених пунктів окували принесити лляну тканину, щоб після ексгумації загорнути останки й поховати в простих трунах в окремих могилах. На місце ексгумації привезли німецьких військовополонених і членів націонал-соціалістичної партії, поселивши їх у колишньому концентраційному таборі. Вони повинні були під наглядом діставати тіла з ям, укладати в труни та переносити до нових місць поховань.

На ексгумацію настійно рекомендували зупинити бургомістрам, чиновникам, пасторам, учителям і місцевому релігійному керівнику, щоб «отримали уявлення про жахливі злочини». За свідченнями очевидців, черга була довгою. У гробовий тилі, запрошені йшли переважно поєз розкрити поховання жертв таборів операції «Густеля». Немож прочиташи мої думки, Хельга Ханш, одна з членів ради директорів меморіального комплексу «Екервальд», дивлячись на фото, каже:

— Я жую, щоб у вашій країні після війни було б точно так само. Щоб на місці злочину були присутні безпосередні злочинці, щоб вони дивилися в очі своїм убитим жертвам, а бабдужі бачили ціну своїй байдужості...

1 липня 1945 року капітан Андре Бессі, французький військовий губернатор Ротвайля, опублікував доповідь під назвою: «Témoignage pour la rosétiénie - CRIME SS — rasové rak seux чі опі ву»: «Свідцтво для нащадків — злочини СС — розказані тими, хто це бачив».

У нас у давчх зараз уся країна.

Авторка дякує керівництву та членам ради директорії Меморіальної ініціативи Екервальда Brigitta Marquart-Шад, Wilfried Koch, Luise Danne і Helga Walisch за допомогу в підготовці матеріалу. У статті були використані матеріали сайту eckerwald.de.

Раніше «ФАКТИ» розповідали про те, що **рашисти перетворюють окуповані території на «концтабір»** для розововали на м'яте, щоб створити в чотирьох областях України десятки в'язниць.

На фото у заголовку: Двога черга німецьких бургомістрів, пасторів, учителів, чиновників і місцевих знати до трун з останками замордованих в'язнів концтабору

ПОПУЛЯРНЕ

1 Бачко лишив Грушевському стільки грошей, що той побудував шестиповоротної будинок і уключив: викида книга про українську інтелекцію початку XX століття

30 травня 2024 **12:24**

2 «Мене називають стервою»: суддя, яка працювала на фронті, отримала 15 років ув'язнення за додержду у умовах воєнного часу

6 червня 2024 **18:09**

3 «Наше завдання — повернути у вертикальному положенні й без пильмерса»: 70-річний інструктор Лек про боротьбу з корупцією генетикою та гриками

7 червня 2024 **12:25**

4 Вб'євця мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Ви Петлюра?» — і після ствердної відповіди почав стріляти: 100 років тому загинув лідер УНР

25 травня 2024 **12:25**

5 «Ми заходили на позиції, які знайшувалися в нублі»: з'ярка «Ти — козмос» Володимир Кравчук про роки на фронті

28 травня 2024 **12:24**

© Фабіан Фрідман / Getty Images

Платформа 10.09.26, країн: **Київ** **10000000** **478** тисяч **746** км площі **20** мільйонів **середній** **Платформа** на 20.09.26 від **10000000**

БІЛЬШЕ У РОЗДІЛІ

Вб'євця мав з собою два зображення Петлюри, але спитав: «Ви Петлюра?» — і після ствердної відповіди почав стріляти: 100 років тому загинув лідер УНР

25 травня 2024 **12:25**

Свідченням сховає репівню в шафці з вугіллям, але ексгедія знала, де її шукати: в Києві презентували факсиміле Туркеського Євгенівича XI століття

20 травня 2024 **12:24**

Мазепа зустрілася з королем Швеції у селі, де сталося диво: у Києві відкривас вистава, експонат якої має до цього прирнетність

6 травня 2024 **12:53**

Поки одні дискутували, як назвати український парламент, письменник і адвокат за рубль, опублікували оголошення про створення Центральної Ради

28 березня 2024 **12:24**

Заникупи в нерівному бою 224 воїни. В Києві показали репівню, яка диком берегається після заплекої битви

22 травня 2024 **12:24**